

Folia Forestalia

kirjallisuutta

Matti Leikola

Virkistysmetsien ja maisemien hoitoa saksalaiseen tapaan

Viime vuosikymmeninä on varsinkin Keski-Euroopan vauriissa teollisuusmaissa siirrytty uudenlaiseen yhteiskuntaan, vapaa-ajan kulttuurin leimaamaan elämänmuotoon. Taloudellisen hyvinvoinnin lisääntyminen sekä liikenneyhteyksien parantuminen, autoistumisesta puhumattakaan ovat luoneet suurille kaupunkilaisjoukoille edellytykset viettää vapaa-aikansa metsäisessä luonnossa. Mielellään selitetään varsinkin taajamien asukkaiden luontoon suuntautuvan virkistäytymisen huimaa nousua työelämän yhä pahenevalla stressillä, kaupunkien jatkuvasti ahtailla asumisololoilla, melulla ja saastuneella ilmalla, jotka suorastaan ajavat ihmisiä maille ja metsiin; jos ei pysyvästi asumaan, niin edes lyhempiäaikaisille vierailuille.

"Vapaa-aika ja luonto" -oppaita

Lukuisista virkistysmetsiä ja niiden hoitoa käsittelevistä keskieuropalaisista kirjoista kaksi saksankielistä opasta ansaitsee selkeytensä ja käytännölläheisyytensä vuoksi suomalaisen lukijankin huomion. "Freizeit und Natur"-teoksen laatijoista ainakin toinen, Münchenin yliopiston maisemanhoidon professori Ulrich Ammer on monelle meikäläisellekin ainakin nimeltä tuttu.¹⁾

Suurena Suomen ystävänä hän on kouluttanut monia täältä tulleita maisemanhoidon tutkijoita ja opiskelijoita, ja hänet tunnetaan yhtenä Euroopan johtavista metsäisten maisemien hoidon asiantuntijana. – Varsinaisista maisema-arkkitehtuuriin liittyvistä näkökannoista vastaa kirjan toinen tekijä, U. Pröbstl, joka toimii maisema-arkkitehtuurin opettajana prof. Ammerin laitoksella.

Millainen on hyvä virkistysmaisema

Kysymykseen, millainen on hyvä virkistysmaisema, tekijät vastaavat: "Hyvä virkistysmaisema on maisema jonka antamaa kokonaisvaikutelmaa suurin osa luonnossa liikkujista pitää kauniina ja tasapainoisena". Metsät ja jopa yksittäiset puut ovat keskeisiä elementtejä niin suomalaisessa kuin keskieuropalaisessa luonnonmaisemassa. Metsän kokemiseen yhdistyy kuitenkin koko ajan metsässä liikkujan oma, tunnepitoinen suhtautuminen ympäristöönsä. Esimerkiksi luonnontilaisissa metsissä esiintyvät hyönteistuhot saattavat Ammerin ja Pröbstlin mukaan aiheuttaa metsästä virkistäytymistä etsivälle kaupunkilaiselle ahdistusta: "ensin kuolee metsä ja sitten ihminen". Mitä moninaisimpia ennusmerkkejä on Suomessakin oltu löytävinnään metsistä, jotta päävireeltään pessimistinen, maailman tulevaisuutta ja pikaista loppua ennustava sanoma toteutuisi; mm. puiden tavallista parempaa kasvua, havupuiden poikkeuksellisen hyviä siemenvuosia ja männyllä silloin tällöin suotuisina vuosina esiintyviä kolmineulasisia kääpiöversoja on kaikkia tulkittu ihmistä uhkaavan "luonto-äidin" salaperäisen koston merkkeinä.

Virkistysmetsien rappeutuminen

Mutta metsissä voidaan kulkea puhtaan liikunnan harjoittamisenkin ilosta. Ammer ja Pröbstl esittelevät lyhyesti ja selkeästi pääasiallisimmat eurooppalaiset vapaa-ajanviettomuodot, kävelyn ja vaativamman vaeltamisen, pyöräilyn, leirinnän ja jopa uinnin ja ratsastuksen, jotka kaikki voivat toisaalta aiheuttaa haittoja paitsi harrastajille itselleen (esim. vuorikiipeily), myös elävälle luonnolle, maanomistajille ja koko ympäristölle. Metsät roskaantuvat, lintujen pesimisrauha häiriintyy, ja eurooppalaisen luontomatkaailun kintereillä väistämättä seuraavat kioskit ja kahvilat, oluttuvat ja hotellit, autotiet ja parkkipaikat uhkaavat turmella itse pääasian, elä-

¹⁾ Ammer, U. & U. Pröbstl. 1991. Freizeit und Natur. Probleme und Lösungsmöglichkeiten einer ökologisch verträglichen Freizeitnutzung. Pareys Studentexte 72. Verl. Paul Parey, Hamburg und Berlin. 228 s.

vän metsäluonnon. Varottavana esimerkkinä kirjoittajat käyttävät Saksan Alppien eräitä seutuja, joiden suojeleminen ja ennalleen palauttaminen on jo nyt myöhässä.

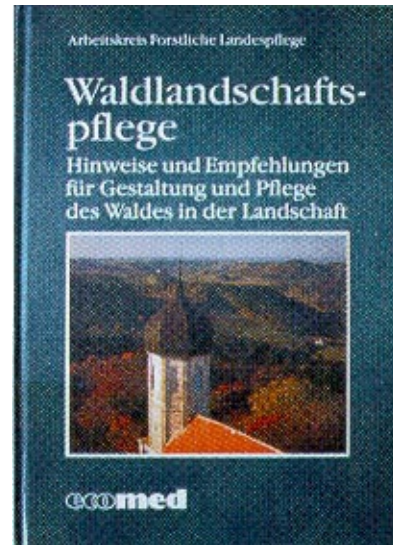
Virkistysmetsiä suunnittelemaan

Suunnittelu ja tarkasteltavien alueiden jakaminen eri käyttöä varten erotettuihin vyöhykkeisiin ovat ne keinot joita kirjoittajat suosittelevat noudatettaviksi. Eri tyyppisten virkistysalueiden suunnittelusta he esittävät kolme käytännön esimerkkiä: kaupunginläheisen virkistysmetsän kehittämissuunnitelman, missä luonnossa liikkuvan väestön suuri määrä on ensisijainen ongelma, toiseksi luonnonsuojelun alueen ja virkistyskäytön yhteensovittamiseksi kehitettävän aluesuunnitelman sekä kolmanneksi vuoristossa sijaitsevalle talviurheilukeskukselle laadittavan ympäristövaurioiden korjaamissuunnitelman. Ammer ja Pröbstl haluavatkin painottaa, että suurimmat virkistyskäytön ympäristöhaitat eivät useinkaan synny itse virkistämismisestä, vaan virkistyskäyttöön välillisesti liittyvistä liikenteen päästöistä, harrastusvälineellisuudesta ja laajamittaiseen ”turistiteollisuuteen” tarvittavasta infrastruktuurista. Näiden aiheuttamien haittojen vähentämiseen tulisi kiinnittää paljon enemmän huomiota kuin ennen.

Metsäisten maisemien hoitoa

Toinen, laajempi työryhmä, johon kuuluu asiantuntijoita sekä tutkimuksen että käytännön piiristä, on sekin pyrkinyt selvittämään metsäisten maisemien ja virkistysalueiden hoitoa näiden ongelmien eteen joutuneille.²⁾ Jo teoksen ulkoasussa on pyritty havainnollisuuteen: esimerkkivalikoimia täydentävät laaja valokuvamateriaali sekä erilaiset kartat, taulukot ja piirroset. Useimpien saksalaisten erikoisteosten tapaan tämäkin 150-sivuinen opas jakaantuu kahteen osaan: aluksi selvitetään lyhyesti maisemien hoidon periaatteita ja historiaa minkä jälkeen keskitytään analysoimaan metsätaloudellisten toimenpiteiden vaikutuksia maisemiin sekä maisemien hoidon ja suunnittelun yksityiskohtia.

Metsämaiseman hoidon periaatteet

Metsäisten maisemien hoidon ja suojeleminen pääajatuksena ovat kirjoittajien mukaan peräisin jo 1700-luvulta. Tällä hetkellä eurooppalaista metsää tulisi käsitellä seuraavien periaatteita noudattaen:

- Metsänhoidossa tulee pyrkiä luonnonmukaisuuteen,
- Metsä ei ole puisto vaan sen pitää olla alkuperäisen ja luonnollisen metsän näköinen ja siten toimia vastapainona usein huolellisesti suunnitellulle kaupunkikuvulle.
- Luonnonsuojelun näkökohdat tulee aina ottaa huomioon metsätalouden toimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa.
- Maiseman monimuotoisuus lisää metsän elämyksellistä arvoa. Varsinkin vanhat ja suurikokoiset puut lisäävät metsäisen maiseman kiinnostavuutta.
- Tiet, asutus, soranottoalueet, leikkaukset yms. luonnottomilta vaikuttavat maisematekijät vähentävät metsän elämyksellistä arvoa ja viehättävyyttä.

Ihminen eurooppalaisten maisemien muovaajana

²⁾ Arbeitskreis Forstliche Landespflege. 1991. Waldlandschaftspflege – Hinweise und Empfehlungen für Gestaltung und Pflege des Waldes in der Landschaft. Ecomed Verlagsgesellschaft mbh. Landsberg/Lech. 148 s.

Monissa indoeurooppalaisissa kielissä on kaksi metsää merkitsevää sanaa. Esimerkiksi saksalainen ”Wald” on luontainen, usein lehtipuuvaltainen ”ikimetsä”, kun taas ”Forst” on usein istutettu havupuuviljelmä, pahamaineinen ”monokulttuuri”. Niinpä saksalaisten on helppo erottaa oikeat, ”aidot” metsät ihmisen luomista viljelymetsistä pelkästään taitavaa sananvalintaa käyttäen. Ja paljon onkin ihminen ehtinyt muuttaa Keski-Euroopan metsiä viimeisen kolmen tuhannen vuoden aikana. Kirjan tekijät antavat tästä muutamana vakuuttavan esimerkin Schwarzwaldin vuoristosta ja Münchenin miljoonakaupungin ympäristöstä. Kyselytutkimusten mukaan sopiva metsän osuus virkistysalueilla on eteläsaksalaisten mielestä 30–80 % muista maankäytön muodoista, kuten pelloista, taajamista jne riippuen. Käytännössä metsän osuus virkistysalueista on kirjan tekijöiden mukaan monin paikoin Etelä-Saksassa vain alle 10 %. Niinpä metsän pinta-alaosuutta tulee lisätä, joko luontaisen puulajisukcession avulla tai sitten viljelemällä.

Miten maisemia pitäisi käytännössä hoitaa

Todellisen tilanteen kartoittamiseksi tekijäryhmä pyysi kaikkien osavaltioiden metsähallintoviranomaisilta esimerkkejä toimivista ja maisemanhoidollisesti onnistuneista metsäalueista. Kirjan konkreettisin anti muodostuukin näiden tapausten selostamisesta ja analysoinnista. Erilaisten hakkuiden suorittamisohjeet muistuttavat paljon suomalaisia, vaikka suunnittelu onkin meikäläisiä oloja ajatel-

len pienipiirteistä ”näpertelyä”. Huomion saavat niin yksittäiset maisemapuut ja -pensaat kuin kujanpuut, metsänreunat, aukiot ja kulttuurin muistomerkit. Tärkeän osan kirjan olennaisesta sisällöstä muodostavat loppuun kootut tiedot tärkeimpien puu- ja pensaslajien kasvupaikkavaatimuksista, vaikutuksesta maisemakuvaan ja sopivuudesta maisemallisiin erikoistarkoituksiin, kuten yksittäispuiksi, ryhmiksi ja kujanteiksi tai reunustamaan peltoja tai metsänaukioita.

Matti Leikola on Helsingin yliopiston metsänhoitotieteen täysinpalvellut professori.